

MIKHAIL BAKHTIN : EDEBİYATIN GEREKÇELENİRİLMESİ*

İngilizce'den Çeviren

Yrd. Doç. Dr. İ. Murat ÇAKMAKÇI**

Mikhail Mikhailoviç Bakhtin, XX. yüzyılın en etkili edebiyat eleştirmenlerinden birisidir. Fakat, genellikle kendi kuramının Biçimciler'in eserlerinin ötesine geçtiği, yapısalılık ve yapısalılık sonrasını (postyapısalılık) öngördüğü düşünülmemektedir. 1930'lar ve 40'larda yazılan (fakat 1967'ye kadar yayınlanmayan) en ünlü çalışması *Discourse in the Novel* (Romanda Söylem)adlı çalışması, dilde diyalojizm kuramını ve bir sanat eserinin kendi kendine yeterli bir bütün olmadığı iddiasını ileri sürmektedir. Bakhtin'in yazıları sıkça yapısalılık sonrasının temeli olarak görülmektedir.

Bu makale Bakhtin'in daha önce yazılmış olan eseri *Problemy Poetiki Dostoevskogo* (*Dostoyevski Poetikasının Sorunları*) (1929) ve bu eserin daha sonra *Discourse in the Novel* adlı makalede (1930-40'larda yazılmıştır) geliştirilmiş olan heteroglossia (değişik dil ve söylemlerin bir arada bulunup çarpışması) kuramının temel taşı olduğu düşünülen çok seslilik (polifoni) kavramına odaklanacaktır. Makalenin I. Bölüm'ü *Problemy Poetiki Dostoevskogo* adlı eserindeki çok seslilik fikrini incelerken II. Bölüm'ü "Discourse in the Novel" çalışmasındaki heteroglossia'yı tartışmaktadır. III. Bölüm ise yapısalılık sonrası eleştirmenler olan Bulgar kökenli Fransız Julia Kristeva ile yine Fransız kökenli eleştirmen Roland Barthes'in eserlerindeki Bakhtin düşüncesinin devamını betimlemektedir.

Ayrıca IV. Bölüm'de Bakhtin'in eserinin neredeyse hiç incelenmemiş bir yönü olan şiir eleştirisi ele alınacaktır. *Lectures on the History of Russian Literature* (Rus Edebiyatı Tarihi Üzerine Ders Notları) adlı beş ciltlik *Sobranie Sochinenii'de* (*Derleme Eserler*) yayınlanmıştır. Çoğu şiir üzerine olan bu ders notları Bakhtin'in edebiyat kuramını karmaşık hale getirmekte ve eserlerini daha önce düşünülen çok daha kapsamlı olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca bu ders notları Bakhtin'in eserinin sadece yapısalılık sonrasını herkesten önce ele almadığını, ayrıca bunun sanatsal söylem ile genel söylemi birleştirme eğilimine karşı çıktığını farketmemize yardımcı olmaktadır.

I.Çok Sesli Roman: "Problemy Poetiki Dostoevskogo" (Dostoyevski Poetikasının Sorunları)

Bakhtin'in romanda heteroglossia fikri, biçimini "çok sesli" olarak nitelendirdiği Fyodor Dostoyevski'nin romanlarını incelemesi kadar erken ortaya çıkmaktadır. 1929 yılında yayınlanan *Problemy Poetiki Dostoevskogo* (*Dostoyevski Poetikasının Sorunları*), Dostoyevski'nin biçem bilgisinin farklı yönlerinin detaylı bir incelemesini sunmaktadır. Romanın, yazarının ideolojisine

* Sonya Petkova,"A Justification of Literature," Zhe Stanford's Student Journal of Russian, East European, and Eurasian Studies,Vol:1 Spring 2005.

**Trakya Üniversitesi,F.E.F.Öğretim Üyesi.

dayalı monolojik bir bütün olduğunu savunan geleneksel anlayışın aksine Dostoyevski'nin romanının diyalojik olduğu iddiası üzerine odaklanmıştır. “Çok seslilik” terimi, bu terimi Dostoyevski'nin romanı ve bir müzik parçasının çok sesliliği arasında bir örneğe yapmak için kullanmış olan eleştirmen Komarovich tarafından türetilmiştir (*Problemy Poetiki Dostoevskogo*,c:28). Fakat Komarovich roman türü gibi polifonik müziğin monolojik olduğunu, bir bütün istem tarafından bireysel bir eylemin bütünlüğünü temsil ettiğini düşünmekteydi. Bakhtin bu felsefeyi altüst etmekte ve dilde yapısalcılık sonrası görüşün ne olacağını sunmaktadır. Bakhtin çok seslilikteki tüm seslerin özerk olduğunu ve sanatsal olayda toplandığını iddia etmektedir. Şiirin aksine, nesir dili heterojendir ve bu seslerin bazıları kabul edilmemiş olarak kalsa dahi birçok sosyal ses söylemde zorla bir araya gelmektedir. Bakhtin Dostoyevski'nin nesirini çok sesli romanın ilk örneği olarak görmektedir (daha sonra “Discourse in the Novel”da tanımlandığı gibi heteroglossia ile kadakterize edilmiş romanın da). Bakhtin'e göre:

“Dostoyevski çok sesli romanın yaratıcısıdır. Yeni bir roman türü icat etmiştir. Dostoyevski'nin eserinde boy gösteren yeni kişi türü, olağan bir romanda yazarın sesinin kurulduğu şekilde kurulmuş olan bir sese sahiptir... Kişinin dünya ve kendisi hakkında yaptığı konuşma geleneksel yazar söylemi kadar önemlidir; konuşma, özelliklerinden bir tanesi olarak kahramanın nesnel kişiliğine tabi değildir; aynı zamanda yazar sesinin bir anlatımını teşkil etmemektedir”. (Problemy Poetiki Dostoevskogo c:13)

Çok sesli roman, romanın temel ahlaki amacına tabi kişiler ve herşeyi bilen anlatıcı anlayışını sarsmaktadır. *Problemy Poetiki Dostoevskogo* 'nın ilk bölümünde, Bakhtin, Dostoyevski'nin eserine verilen eski eleştirel cevapları oldukça detaylı bir şekilde değerlendirmektedir. Dostoyevski'nin romanlarını ya zamanın sosyal gerçekliğinin bir yansıması ya da Dostoyevski'nin kendi fikrinde varolan çelişkileri yansıtan derin psikolojik eserler olarak açıklamışlardır. Eleştirmenler Bakhtin'e kadar, daha sonra “Discourse in the Novel”da Bakhtin'in “poetik” olarak adlandırdığı bir analitik yöntem uygulamaktaydılar. Bakhtin'e göre nesir üzerine yapılan geleneksel eleştiri anlatımsal ses ve biçim bütünlüğü fikri etrafında dönen “poetik” inceleme şekillerini kullanmış ve çok sesli romanı (“Discourse in the Novel”) tanımlama konusunda yetersiz kalmıştır. Romanın heterojen biçimini oluşturan farklı sosyal güçleri kabul etmemiştir.

Eleştirmenlerin yaptığı bir varsayım kişilerden biri ya da diğerinin romanın ahlaki felsefesini ilettiği idi. Bu yüzden bir eleştirmen yazarın felsefesinin ve ahlaki görüşünün kişi aracılığıyla ortaya çıktığını varsaymaktaydı. Eleştirmenler, romanda ahlaki açıdan hiçbirisinin egemen gözükmeyen zıt kişilerin ve görüşlerin ve hiçbirisinin baskın olmadığı farklı konuşma biçimlerinin olduğu gerçeğini Dostoyevski'nin aklındaki çelişkili görüşleri, onun karmaşık felsefi inançları, Ortodoks Hristiyan inançları, vs. ile açıklamışlardır. Örneğin Grossman romanlarında tüm farklı öğeleri bir araya getirebilen Dostoyevski'nin yüce kişiliğini övmüştür (*Problemy Poetiki Dostoevskogo*,c: 22). Tüm bu eleştirmenler, sanatsal metnin bir temel anlatıcı ve bir felsefe etrafında örgütlendiğini öne süren ve Bakhtin'in “yazının şiirsel ilkeleri” olarak adlandırdığı fikre bağlı kalmışlardır.

Bakhtin Kapitalist toplumun doğası ve bunun romanın yapısındaki yansıması gibi bazı eleştirmenlerin savunularına liyakat gösterirken, ondan önceki hiçbir eleştirmenin ideoloji ve psikolojiden ziyade bir biçim ve biçimsel yapı meselesi olduğuna inandığı Dostoyevski'nin eserinin ardındaki temel ilkeyi anlayamadığını iddia etmektedir. Dostoyevski'nin romanındaki dünyanın Hristiyanlık'ın çok düzeyli dünyasını, örneğin Dante'nin *Inferno*'sunun dünyası, yansıtılabileceğini kabul etmiştir. Fakat şu şekilde devam etmiştir:

“Kilise imgesi dahi romanın saf yapısı hakkında hiçbir şey açıklamayan bir imge olarak kalmaktadır. Romanda icra edilen sanatsal görev, Dostoyevski'nin bilincinde eşlik etmiş olabilen bu ikincil ideolojik sapmadan [prelomlenie] bağımsızdır. Romanın farklı düzeyleri arasındaki

somut sanatsal bağlar ve bunların eserin bütünlüğündeki birleşimleri romanın kendi malzemesi aracılığıyla açıklanmalı ve gösterilmelidir.” (Problemy Poetiki Dostoevskogo c:35)

Dostoyevski'nin romanları birden fazla özerk sesin varlığını açıklamak için birçok örnek sunmaktadır. *Suç ve Ceza*'nın ilk bölümünde, ana karakter Raskolnikov sessiz düşünceler içinde, Marmeladov adlı bir sarhoşun kendisine yaklaştığı ve hayat hikayesini anlatmaya başladığı bir meyhaneye girmektedir. Marmeladov uzun süren monoloğunu yaparken okuyucu Raskolnikov'u tamamen unutmaktadır. Raskolnikov kendi düşünceleri kadar yoğun ve derin bir anlatım ile karşı karşıya kalmaktadır. Kişisel yaşamındaki olayların ve karakterlerin uzun ve detaylı bir betimlemesini içeren Marmeladov'un konuşması ana anlatı halini almaktadır. Tirad süresince Raskolnikov anlatının dışında bırakılmaktadır. Katerina Ivanovna, Marmeladov'un karısı, ya da Sonya ve onların dramatik ilişkileri ile hiçbir bağlantısı yoktur. Marmeladov hikayesini Raskolnikov'un fikrini ya da öğütlerini duymak için anlatmamaktadır. Başından sonuna kadar hikayeyi kendisine anlatıyor gibi gözükmektedir. Bu durum Bakhtin'i şu sonuca götürmektedir:

“Dostoyevski'nin romanı “yazarın aklındaki birleştirilmiş nesnel dünyada bulunan karakterlerin ve kaderlerin çeşitliliğinden ziyade ... her biri kendi özel dünyasında ve hepsi verilen olayın bütünlüğünde tutarlı olmaksızın bir araya getirilmiş aynı fikirlerin çeşitliliğini” bir araya getirmektedir” (Problemy Poetiki Dostoevskogo,c: 7).

Çok sesli roman hakkındaki önemli bir sav da çeşitli toplumsal dil türleri katmanları arasındaki karşılıklı ilişkinin diyalojik olduğudur. “Diyalojik hayal gücü” kavramı Dostoyevski'deki diyalogun rolünden esinlenmiştir. Bakhtin'in daha sonraki eserinde “diyalojik monolog” ile ne anlatmak istediğinin anlaşılması, Bakhtin'in “monolojik” roman ile “diyalojik” romanı kıyasladığı Dostoyevski çalışmasına sıkıca bağlıdır. Diyalojik biçim dili dilsel halinin aksine “doğal” halinde ortaya koymaktadır. Bu da yazar tarafından dikte edilen yayımcı ve bütün bir biçimin aksine her bir karakterin konuşmasında farklı toplumsal biçemlerin eriyerek birleştiği anlamına gelmektedir. “Dostoyevski'nin romanı diyalojiktir” demektir (*Problemy Poetiki Dostoevskogo,c: 25*). Yukarıda verilen örnekte Raskolnikov'un Marmeladov'un dünyasının dışında bırakıldığı gibi, diyalojik biçim iki karakterin birbirinden bağımsız kalmasına izin vermektedir.

Dostoyevski'nin eserinde söylem (*slovo*, bir karakterin konuşması) diyalojiktir. Bir karakterin söylemi bir diğer karakterin söylemi ile her zaman diyalojik bir ilişki içinde durmaktadır. Örneğin Bakhtin *Notes from the Underground (Yeraltından Notlar)* adlı eserdeki karakteri sürekli kendisini diğer insanların gözleri ile inceleyen ve ayrıca aklında kelimelerini *icat eden* birisi olarak tanımlamaktadır. Bakhtin'e göre:

“Yeraltından gelen adam her şeyden çok diğerlerinin kendisi hakkında ne düşündüğünü ve ne düşünebileceğini düşünmektedir, her bir yabancının kendisi hakkındaki fikrini ve her bir yabancının bilincini zihninde canlandırmaya çalışmaktadır... kendi konuşmasını yabancının hayali ifadelerine dahil ederek diğerleri tarafından kendisine verilen her olası değerlendirmeyi öngörmeye, bu değerlendirmenin anlamını ve tonunu tahmin etmeye ve bu muhtemel yabancının kendisi hakkındaki kelimelerini titizlikle formüle etmeye çalışmaktadır.” (Problemy Poetiki Dostoevskogo,c: 49)

O zaman elimizde olan sadece diğer insanlarla yapılan içsel söyleşiler değil, onların kelimelerinin aktif bir şekilde benimsenmesidir. Dolayısıyla bir karakterin konuşması hiç bir zaman kendisinin değildir. Tam tersine, diğerinin konuşması karakterin kendi yorumu ile değiştirilmiştir. Postyapısalcılar tarafından büyük öneme sahip bir fikir olarak alınan ve metinlerarasılıkta temel bir ilke olan Bakhtin'in savunusunda konuşmacı ve dinleyicinin nasıl

kariştığını görebilmekteyiz. Bu aynı zamanda *aktif bireyci bilinç* içerisinde meydana gelmektedir. Vurgu dilin diyalojik yapısında ve ayrıca – Bakhtin’i yapısalcılık sonrası (Barthes’cı) metin fikrinden ayıran bir vurgu olabilen – anlamı tanımlayan olarak aktif insan rolündedir. Barthes’e göre metin, konuşmayı yapan yazar ya da kişinin önemsiz bir rol oynadığı diğer metinlerin bir kaynaşmasıdır.

Bu örnek her bir karakterin sıklıkla aktif söyleşiyi gözardı ederek kendi bireysel dünyasında yaşadığını ortaya koymaktadır. Aynı zamanda karakterin söylemi, diyalojik düşünmenin doğasında olan diğerlerinin söyleminden gerçek ifadeler de içermektedir çünkü Dostoyevski’deki karakterler çoğu kez diğer insanlarla içsel diyaloglara girmektedirler. Aşağıda verilen örnek Dostoyevski’nin *Suç ve Ceza* adlı romanından, Raskolnikov’un annesinin mektubundan kız kardeşinin evleneceğini öğrendiği “o” andan alınmıştır:

“Pyotr Petrovitch o kadar yoğun bir adam ki düşünü bile alelacele, neredeyse ekspres ile olmalı.’ Hayır, Dounia, herşeyi görüyorum ve bana ne demek istediğini biliyorum; ve ayrıca bütün gece bir aşağı bir yukarı yürürken ne düşündüğünü ve annemin yatak odasında duran Kazan’ın Kutsal Annesi’nden önce dualarının neye benzediğini biliyorum. Acı Golgotha’ya yükselmektir.... Hmm ... demek sonunda kararlaştırıldı; annemin yazdığına göre bir servet sahibi (kendi servetini zaten yapmış ve bu çok daha esaslı ve etkileyici), iki devlet makamını elinde tutan, yükselen neslimizin fikirlerini paylaşan ve Dounia’nın gözlemediğine göre kibar gözükken akıllı iş adamı Advotya Romanovna ile evlenmeye karar verdin.” (Suç ve Ceza Romanı, Bölüm III,sf:64)

II. Romanda Heterglossia: “Romanda Söylem” Üzerine

Bakhtin’in eserlerini kronolojik olarak izlediğimizde, romanda *heteroglossia* kavramını “Romanda Söylem” adlı makalesinde bunu formüleştirmeden çok daha önce düşündüğünü ileri sürebiliriz. Aslında bu çok sesli roman fikrine dayanmaktadır. “Söylem”in tüm fikirleri *Problemy Poetiki Dostoevskogo*’da farklı bir terminoloji içerisinde bulunmaktadır. Bakhtin henüz yeni terminolojiyi bulmamıştır. Fakat o zamanda kuram zaten geliştirilmiştir. Çok sesli roman fikri “Romanda Söylem”de genel olarak bir nesir ve söylem kavramı evresini geçirmektedir. Bakhtin 1930 ve 40’larda yazılmış olan bu daha sonraki çalışmasında, geleneksel dilbilimin katkıda bulunduğu monolojik söylemin aksine romanın diyalojik söyleminde biçem, diyalojizm ve ambivalensi (kararsızlık duygusu) belirten ve “çok seslilik”in yerine geçen heteroglossia (*raznorechie*) terimini ileri sürmektedir.

Heteroglossia saray dili, basın dili, günlük dil, vs. gibi sanatsal söyleme farklı toplumsal tabakaların dahil edilmesini belirtmektedir. Söylem tek bir konuşmacıya ait gibi gözükmektedir fakat aslında daha fazla insanın dilini ve tutumlarını içermektedir. Roman söyleminde konuşma, bir konuşmacının ikinci bir konuşmacıya hitap ettiği bir iki yönlü süreç değildir. Söylendiği gibi, birden fazla heterojen kelime ile diyalojik ilişkiye girmekte ve anlamı bu kelimelerin anlamıyla kaynaşmakta ya da “gerilim dolu bir ortamda” ses çıkarmaktadır. Bakhtin’in geleneksel yöntem eleştirisi bunun nesir ile alakalı olmadığı yönündedir. Bu nesire sadece poetik biçem, ses ve karakter için doğru olan belirli varsayımlar atfetmektedir. Bakhtin roman biçemi bilgisini epik biçimlerin monolojik yapısından esasen farklı görmektedir ve şiir gibi romanın da monolojik olduğu yönündeki görüşünde geleneksel eleştiriye karşı gelmiştir. “Romanda Söylem” adlı makalenin ilk bölümünde şunu iddia etmektedir:

“Biçem bilgisinin somut soruları ya hiç ele alınmamıştır ya da geçici ve gelişigüzel bir şekilde ele alınmıştır: sanatsal nesirin söylemi ya dar anlamda poetik olarak anlaşılmıştır ve eleştirmeden kendisine uygulanan geleneksel biçem bilgisinin kategorilerine sahip olmuştur (kinaye çalışması esasında) ya da bu gibi sorular “dışavurumculuk”, “imgelem”, “güç”, “açıklık”, vs. gibi dilin sınıflandırılması için boş ve değerlendirci terimler ile sınırlandırılmıştır.” (“Speech genres and other late essays” p:260).

Söylemi, ancak *monolojik bağlamda* gördüğü dil analizine karşı uyarmakta ve çok sesliliği kabul etmemektedir. Bakhtin Dostoyevski'nin karakterlerinde, söylemin diyalojik olduğu bilincin ilk örneklerini bulmaktadır. Konuşmalarından ayrı bir şekilde var olmazlar ve konuşmaları ile tektirler. Bakhtin'in tanımlaması ile bu karakterler nesnel varlıklar olarak değil, konuşmaları *aracılığıyla* sunulmaktadır.

Bakhtin özellikle Ferdinand de Saussure olmak üzere (Saussure'ün dil kuramından etkilenmiş olmasına rağmen) biçem bilgisinin bireysel biçemlere indirgenmesine izin verdiği ve böylece roman söyleminde bir arada varolan çeşitli benzeşmeyen biçemleri gözardı ettiği için dilbilimi eleştirmektedir Romanda *Heteroglossia* (ya da Dostoyevski çalışmasında çok seslilik) seslerin çokluğu ve toplumsal konuşma ve biçemlerin çeşitliliği ile karakterize edilmektedir. Dostoyevski'nin romanları hakkında Bakhtin'in kuramsal sonuçları, Saussure ve Rus Biçimciler'in kuramlarını kullanan bir kurama dönüşmekte fakat aynı zamanda onlardan ayrılmaktadır. Bakhtin'e göre Saussure, dili doğal halinin daima benzeşmeyen ve çelişen güçleri ile çelişen bir sisteme indirgemıştır.

Bakhtin'e göre, özellikle Roman Jakobson başta olmak üzere, "Biçimciler" temel olarak yazının monolojik biçimi olan şiir incelemesi ile meşgul olmaktadır ve sonuç olarak bunu bütünsel bir sistem olarak sunabilecek dilsel incelemeye açıktırlar. Bütünlük, şairin bireyselliğinin ister istemez bir bütün poetik dünyayı belirlediği poetik türlerin özelliğidir. Fakat roman yazarın biçimlendirilmiş konuşmasından değil, toplumsal heteroglossiadan oluşmaktadır

Bakhtin *Problemy Poetiki Dostoevskogo* eseri ile dil ve dilin "dilsel" sistemi arasındaki fark fikrini geliştirmektedir. "Söylem"de dilbilim ve geleneksel biçem bilgisinin dilde heteroglossianın doğal haline bir bütünlük getirmeye çalışan merkezileştirme güçleri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca bu bir politik süreçtir. Avrupa sözel-ideolojik yaşamının ulu merkezileştirme eğilimlerinin hizmetinde olan güçler olarak dilbilim, biçem bilgisi ve dil felsefesi öncelikle çeşitliliğin bütünlüğünün peşinde olmuştur. Bu merkezileştirme güçleri diğerlerini gözardı ederek ve çeşitliliği tek bir biçime indirgeyerek söylemin en durağan hallerine odaklanmaktadır. Bu kuramın yapısalcılık sonrası söylemde "öteki" kavramı üzerindeki etkisi aşikardır. Bu güçler, dilin henüz yerleşmemiş "sosyo-anlamsal alanları"ndan en fazla uzaklaştırılmış ve en az değişen olarak dilin sesçil yönlerine dikkat çekmektedir. "Dilin yaşamındaki gücünü merkezileştiren eğilimleri" içeren sözlü türleri gözardı etmektedirler.

Bakhtin, nispeten özerk elementlerin bir bütünlüğünü oluşturmak için, sanat eserinde bir araya gelen *heterojen bütünlükleri*, biçemlerin bir tiplendirmesini oluşturmuştur. Bakhtin'in adlandırmasına göre bu farklı bütünlükler doğrudan anlatım, yazar anlatımı, günlük sözlü anlatımın stilizasyonu (skaz anlatı), yarı edebi ve ekstra sanatsal konuşmadır. Böylece roman çok sesli ve diyalojiktir. Bakhtin, Saussure'cülerin yapacağı gibi kişinin bir eserin bütünlüğünü bireysel konuşma (*parole*) ya da bireysel biçemin ("bireysel lehçe") bütünlüğünün bir ürünü olarak görmesi halinde, o kişinin bireylik ve dilin bütünlüğünü önceden varsaydığını iddia etmiştir. Bu gibi bir bütünlük en çok şiir türünde gereklidir. Bakhtin'e göre şiir çok daha fazla monolojiktir ve monolog ve şiirsel ve lirik "ben" arasındaki doğrudan ilişki ile karakterize edilmektedir. Romanda monolojizme yer yoktur; çünkü toplumsal ve biçemsel heteroglossiadan ve sahip olduğu bireysel seslerin diyalojik ilişkileri aracılığıyla meydana gelmektedir. Roman, söz sanatı (basın, ahlaki, felsefi) türlerini sanatsal türler (epik, dramatik) ile birleştirmektedir. Bu sayede bir dilsel ya da felsefi inceleme tarafından verilen merkezi versiyona asla indirgenemez.

III. Bakhtin Üzerinde Postyapısalcılar

Problemy Poetiki Dostoevskogo eserindeki temel biçemsel bir özellik de karakterin sesinin yazarın sesinden özerk olmasıdır. Ayrıca bir karakterin söylemi karakterin felsefesini sadece yansıtmamaktadır. Bütünün yapısında ondan özerk bir role sahiptir. Bakhtin *Problemy Poetiki Dostoevskogo* nin ikinci bölümünde, konuşmanın bir kişinin özelliklerinden sadece birisi

olduğu yönündeki geleneksel görüşün aksine, karakterin konuşmasından meydana geldiğini iddia etmektedir. Dilsel kayma konuşmacıdan konuşmaya doğrudur. Fransız postyapısalcı Roland Barthes'in *metin* ve eser arasında yaptığı ayrım heteroglossia kuramı ile doğrudan ilintilidir. Ona göre *metin* "sadece bir üretim faaliyetinde tecrübe edilen" birşeydir. Fiziksel bir nesne değildir fakat okuyucu sanat eseri ile karşı karşıya kaldığında ve bunu tekrar yazdığında üretilen anlamları temsil etmektedir ("From Work to Text" ("Eserden Metne")). Fakat Barthes gibi anlamın okurun metni "yeniden yazma" sürecinde ortaya çıktığını savunan postyapısalcıların aksine Bakhtin hem metin içerisindeki özel anlamı hem de yazarı tekrar ileri sürmektedir. Barthes'in ortaya koyduğu metnin aksine, bir sanat eseri verilen bakış açılarını sunmaktadır ve okuyucunun öznelliğinin dışında sabit bir anlama sahiptir.

Bakhtin ayrıca Dostoyevski'nin karakterlerinin bir ideolojinin temsilcisi (ideolog) olduğunu da iddia etmektedir. Çok sesli romanı yazmasına izin veren bu belirli karakter türünü yaratmak bir yazar olarak Dostoyevsky'nin başarısıdır. Yazar ve anlamın emsalsizliği Bakhtin'in düşünce sisteminde yeniden ileri sürülmektedir ve bu yüzden onun ve postyapısalcıların arasında bir ayrım yapılmalıdır çünkü Bakhtin edebiyatı eşsiz bir söylem türü olarak savunmaktadır. Bakhtin Dostoyevski'de karakterin onun konuşması olduğunu söylerken, dilin bu ikisinin bileşeninden daha önemli olduğunu kastetmemektedir. Bakhtin şunu iddia etmektedir:

"Karakter Dostoyevski'yi dünya ve kendisi hakkında özel durumlarla ilgili bir görüş olarak ve kendisine ve kendisini çevreleyen gerçekliğe yönelik düşünen ve değerlendiren bir insan konumu olarak alakadar etmektedir. Dostoyevski için önemli olan şey dünyada karakterinin ne olduğu değil, dünyanın karakter için ne olduğu ve bir kişi olarak kendisinin kendisi için ne olduğudur" (*Problemy Poetiki Dostoevskogo*, c: 43).

Barthes ise bu konuda daha farklı birşey belirtmektedir: "Metin sayısız kültür merkezinden edinilen bir alıntılar silsilesidir ... yazar sadece asla orijinal olmayan, her zaman eski olan bir hareketi taklit edebilir. Tek gücü yazıları karıştırmaktır ..." Bu alıntıyı "*Intertextuality*, p: 13" (*Metinlerarasılık*) adlı kitabında kullanan Graham Allen, Barthes'e göre yazarın "dil sistemi içerisindeki önceden varolan ihtimallerin bir düzenleyicisi ya da derleyicisi rolünde" olduğunu açıklamaktadır. O zaman yazar ve diğer herhangi bir konuşmacı arasında hiçbir farkın olmadığı gözükmemektedir. Sanatsal söylem günlük söylemden farklı olarak görülmemektedir — söylenen herşey sanat olabilir, her sanat Barthes'in için bir şekilde baskıcı olarak gördüğü ("Inaugural Lecture") ("Açılış Dersi") herhangi bir ahlaki işleve sahip olmayan anlamların bir derlemesidir. "Söylem"de yazar dilinin birleştirilebilir doğasını vurgulamasına rağmen, *Problemy Poetiki Dostoevskogo* 'da ortaya konduğu gibi Bakhtin yazarın ahlakını eserin bir parçası olarak dahil etmemektedir. Barthes'e göre sanat hiçbir yeni şey üretmez. Yazarın hikayenin ahlaksallığı üzerinde kontrol sahibi olmadığını ve aslında belirlenmiş bir ahlakın olmadığını ima etmektedir. Diğer yandan Bakhtin, *Suç ve Ceza*'nın sonunu pişmanlık motifi ile elde eden Hristiyan ahlakını vurgulamaktadır. Sonya karakteri Hristiyanlık'ın özverisini bünyesinde barındırmaktadır. Sonya Raskolnikov'u pişmanlık ve kefarete yönelten ve böylece onu kurtaran kişidir. *Suç ve Ceza*'nın önceden belirlenmiş ahlaka sahip olmadığını söylemek (Bakhtin bunun üzerinde çok durmasa dahi) anlamını azaltır.

Bakhtin Yazar'ın ölümünü ilan etmemektedir. Yazarın dilinin konuşmaların bir derlemesi olduğunu ve bu yüzden tamamen orijinal olmadığını gözlemlerse dahi yazarı önemli bir figür olarak görmektedir. Fakat buradan yazarın sadece bir derleyici olduğu sonucu çıkmamaktadır. Yazarın dilinin mevcut biçimlerin bir karışımını sunduğu gerçeği roman söyleminin sanatsal değerini götürmemektedir. Graham Allen Bakhtin'in metinlerarasılığının Barthes'inkinden farklı olduğunu doğru bir şekilde gözlemlemektedir. Allen'a göre Bakhtin, anlamın kaynağını dilde değil insanlarda görmektedir (*Intertextuality*, p:28). Yazar, zamanın özel toplumsal gerçekliği, geleneği ve kişiliği tarafından belirlenen önemini korumaktadır.

Julia Kristeva'nın "Word, Dialogue and Novel" (Kelime, Diyalog ve Roman-1966) adlı makalesi Bakhtin'i, Batı okuyucu kitlesine ilk sunan eserlerden bir tanesiydi. Kristeva, Bakhtin'i biçimcilerden biri olarak tanıtmıştır; ancak onu hem biçimci ve yapısalcı kuramların sınırlarını aşmaya çalışan hem de geliştiren bir eleştirmen olarak ayrı tutmuştur. Aslında onun Bakhtin'in kuramına bakışı tamamen postyapısalcıdır. Heteroglossiaya karşılık gelen fakat iki veya daha fazla metin arasındaki aktif ara bağlantıyı vurgulayan *metinlerarasılık* kavramı gibi kendisine dayanan bir terminoloji oluşturarak Bakhtin'in kuramını açıklamakta ve detaylandırmaktadır. Kristeva için en önemli şey Bakhtin'in ilişkisel kelime kavramı ve bunun diğeri ile ilgili değişmeyen konumudur (*The Kristeva Reader* 36).

Kristeva bir Biçimci'nin neyi diyalojik olarak adlandıracağı ve Bakhtin'in diyalojik kavramı arasında önemli bir ayrım olduğunu savunmaktadır. Geleneksel biçimci kelimeyi sabit bir nokta olarak görür; Bakhtin için "edebi kelime" birçok yazım arasındaki diyalogtur: yazar, alıcı (ya da karakter) ve çağdaş ya da daha önceki kültürel bağlam." (*The Kristeva Reader*,p:36) Bu yüzden *kelime metinsel yüzeylerin bir kesişimi* haline gelmektedir. Bakhtin'i yorumlamasında yazar, okur, toplum, vs. hepsi metnin kendisidir ve yazar toplumun metnini kendi romanının metninde yeniden yazmaktan başka birşey yapmamaktadır. Diyalojizmi ise *okuma-yazmanın* iki yönlü süreci olarak açıklamaktadır. Dayanağını Bakhtin'in heteroglossia kuramından ve kelimenin ilişkisel doğasından *metinlerarasılık* görüşünü almaktadır.

Kristeva diyalojik ve monolojik arasındaki ayrımın önemini vurgulamakta ve Bakhtin'i Saussure ve Rus Biçimciler'den ayrı tutmaktadır. Bu kuramcılar arasındaki etkinin karşılıklı olduğunu savunmaktadır. Bakhtin'in heteroglossia kavramına dayanarak, Saussure'ün gösterge tanımlarının artık konuyla ilgili olmadığını ve gösteren ve gösterilen arasındaki belirli bir hiyerarşik ayrımı önceden varsayan asıl gösterge kavramı olmadığını iddia etmektedir (*The Kristeva Reader*,p: 40). Bakhtin'in dilbilimin Hint-Avrupa merkezli felsefesini yansıttığı yönündeki fikrini benimsemekte ve söylemde anlamın göreliliği yönündeki yıkıcı düşünce ile Saussure'ün gösterge kavramına meydan okumaktadır. Monolojik epik ile ilişkilidir,"tanımlayıcıdır" ve bir roman biçiminde dilin diyalojik güçleri için ise "boğucudur". Fakat Bakhtin'in kendi kuramı yapısalcılık sonrası ötesine geçmektedir. Aşağıda verilen iki örnek, Bakhtin'in yazarın kişiliğini önemli bir anlam kaynağı olarak gördüğünü ve bir sanat eserinin toplumsal ve tarihi arka planından haberdar olduğunu ortaya koymaktadır. Bakhtin, kapitalizmin ilk yıllarında Rusya'daki toplumsal durumun ve bir gazeteci olarak çok sesli türü yaratmada Dostoyevski'nin kariyerinin önemini vurgulamaktadır (*Problemy Poetiki Dostoevskogo*). Yazar bir eserin biçim bilgisini, şüphesiz şiirin yazarını tanımlama konusunda hala çok önemlidir. *Problemy Poetiki Dostoevskogo* eserinde, romanın biçim bilgisinin daha önemli olmasına rağmen Dostoyevski'nin nesrindeki dünyanın yazarın düşüncesini yansıttığını belirtmektedir. Onun eserlerinde hala iki yön bulunmaktadır : "Toplumsal öge" ve "biçimsel öge". Nesir yazarı kendisine ait olmayan toplumsal heteroglossiayı kullansa dahi, eseri onun zamana özgü görüşlerini yansıtmaktadır. Başlangıçta Bakhtin'in biçim bilgisinin incelemesini asıl konu olarak gördüğünü ve roman toplumsal ve ahlaki bir bakış açısını yansıtsa dahi yapısının yazarın ideolojisine bakılarak anlaşılamayacağını belirtmiştir . Aynı zamanda, roman toplumsal gerçeklikten meydana geldiği ve toplumsal gerçekliğe cevap verdiği için romanın aktif bir şekilde toplumsal olduğu fikrini vurgularken kendisi ile çelişiyor gibi gözükmektedir:

"Her edebi eser içsel/içkin olarak sosyolojiktir; biçiminin her bir ögesi canlı bir toplumsal değerlendirme ile doymuştur" (*Problemy Poetiki Dostoevskogo*, c:7).

Bu yüzden biçimsel inceleme sanatsal yapının her bir ögesini yapay bir kristal olarak, aktif toplumsal güçlerin bir kırılma noktası olarak algılamalı ve değerlendirmelidir.

Biçimsel yöntem, biçim anlayışının çevresinde kalmaktadır; çünkü kendisini biçim ile tüketmekte ve eserin tarihsel arka planı ile olan ilişkisini göz önünde bulundurmamaktadır. Bakhtin, Otto Kaus'un Dostoyevski'nin nesrindeki dünyanın kapitalist ruhun "saf ifadesini" temsil

ettiği yönündeki görüşünü onaylamaktadır. Birbirlerine nüfuz edecek bir seviyede etkileşimde bulunmaları için maddi bir dayanak olmaksızın, kendi anlamları ve gerekçelendirmeleri ile, toplumsal ve ideolojik farklılıkları içerisinde farklı insanların dünyalarının zamanında kendi içlerine dalmış olduğu yönündeki ilginç kuramı ileri sürmektedir:

“*Kapitalizm bu dünyaların iletişimsizliğini (soyutlanmasını) yok etti, bu toplumsal alanların içsel ideolojik öz yeterliliğini ve inzivasını yerle bir etti İki bireysel dünyayı, proleteryalardan ve kapitalistlerin dünyasını vahşi bir biçimde bir araya getirdi ve onları bir bütün olmaya zorladı..*” (Problemy Poetiki Dostoevskogo,c:26)

Bakhtin ayrıca Dostoyevski'nin gazetecilik kariyerini yeni bir karakter tanımı yönteminin kaynağı olarak göstermiştir. Ona göre Dostoyevski'deki karakterlerin bir geçmişi yoktur ve eylemlerinin geçmişinde bir mantıksal ya da ahlaki açıklaması da yoktur. Bir gazete makalesinin günün en alakalı temasını yakaladığı gibi konuşması etrafındaki çağdaş dünyaya eleştirel bir biçimde hitap etmektedir; bugün ile ilgilenmektedir ve yarın farklı bir makale ile yer değiştirecektir. Bugün en çok ilgilendiren şey sadece neyin önemli olduğudur. Eğer fikirler geçmişte kaldıysa ya da gelecekte ortaya çıkabilecekse fakat bugün herhangi bir öneme sahip değilse, önemsizdir. Bakhtin Dostoyevski'nin karakterlerinin düşüncelerini bu basın ilkesine göre inşa ettiğini iddia etmektedir. Karakterleri bugün ile ilgili olmadığı sürece geçmişe kafa yormamaktadırlar. Bir gazeteci olarak Dostoyevski tarih ile değil, günün farklı sesleri ile tartışarak çağdaş anın toplumsal sorunları ile ilgilenmekteydi. Bu gerçek, romanı psikoloji ve karakterin “monolojik” bir tanımından ziyade söylem ve diyalog ile ilgili bir unsur olarak görmeye yardımcı olmaktadır. Bir tür olarak gazete makalesi, roman türüne ıraksak ve çelişen sesleri kazandırmakta ve Dostoyevski'nin çok sesli romanı oluşturmasına izin vermektedir.

IV. Bakhtin'in Felsefesinde Şiir: Rus Edebiyatı Dersinde Konuşmalar

“Romanda Söylem” adlı makalesinde Bakhtin, hepsi çok sesli olmayan farklı roman türlerini ayırt etmekte, fakat düzyazı türleri ve poetik türler arasında önemli bir ayırım yapmaktadır. Geleneksel olarak Graham Allen gibi bilim adamları Bakhtin'i bir tür “roman ustası” olarak görmektedirler. Fakat Bakhtin'in “*Lectures on the History of Russian Literature*” (Rus Edebiyatı Tarihi Üzerine Ders Notları) adlı eseri Rus Avangardı'nın önemli bir çok şairinin incelemelerini içermektedir. Bu “Notlar”, *Problemy Poetiki Dostoevskogo*'nun yayınlanmasından bir kaç yıl önce alınan ders notlarını içermektedir. “Romanda Söylem” adlı makalesinde Bakhtin, şiirin esas olarak monolojik olduğunu ve romanın diyalojik olduğunu savunmakta, ayrıca bunların her bir tür için gerekli olduğunu ileri sürmektedir. Fakat “Notlar”ın incelenmesi edebiyatın çok daha incelikli bir analizini sunmakta ve Bakhtin'in diyalojik şeklindeki genel dil kuramına nasıl ulaştığını daha açık bir biçimde görmemizi sağlamaktadır. Daha da önemlisi, Bakhtin'in şiirdeki diyalojik unsurları roman söylemindeki diyalojik unsurlardan daha önce keşfettiği görülmektedir. “Notlar” 1922 ve 1924 yılları arasında (1924'te Bakhtin o dönemdeki adıyla Leningrad'a; yani günümüzdeki St. Petersburg'a geri taşınmıştır) Notlar R. M. Mirkina tarafından gayri resmi bir ortamda alınmıştır. Bu yüzden *Sobranie Sochinenii*'nin editörü S. Bocharov'un da belirttiği gibi, Bakhtin tarafından yazılmış olan resmi bir metinden ziyade öğrenci seviyesi ve dersin teması ile ilgili olarak belirli bir akademik yöntemi izleyen sözlü doğaçlamalardır. Her şekilde Bakhtin, dikkat çekici bir biçimde dilsel soruları gözardı etmiş ve esas olarak türler üzerine olan çalışmasına odaklanmıştır.

“Notlar”ın yazıldığı dönemde Bakhtin, Rus Biçimciler'in fikirlerine aşinaydı. 1915 yılında Roman Jakobson Moskova Dil Grubu'nu kurmuş ve bir yıl içerisinde St. Petersburg kökenli olan OPOlaZ, Poetik Dil Çalışması Topluluğu kurulmuştur. Bu gruba Shklovsky, Tynianov ve Eickhenbaum gibi önemli kişiler katılmaktaydı. Bu gerçek göz önünde bulundurulduğunda edebiyat ile ilgili olarak yaptığı daha önceki çalışmaları Bakhtin'in sadece

“Biçimci” hareketin bir takipçisi olmadığını öngörmektedir. Düşüncesinin bu erken dönemlerinde akademik araştırmalarını tamamen dilsel analiz ve Saussure kuramının incelemesine adanmıştır. “Notlar”, biçem açısından olduğu kadar tür ve tarih açısından da modern Rus şiiri ve nesrine olan derin ilgisini göstermektedir. Aynı zamanda “ideolojik” bir yaklaşımı benimsememiştir: bir şiiri “iyi” ya da “kötü” olarak sınıflandırmaz ve daha sonrasında yazdığı “Romanda Söylem” adlı makalesinde eleştirdiği “belirsiz” terimleri kullanmazdı. Örneğin ünlü Rus kadın şair Anna Akhmatova ile ilgili olarak yaptığı çalışmasında, Akhmatova’nın şiirinin karakteristik bir özelliğinin, Alman romantiklerinde ya da Rönesans şairlerinde bulunan çok daha fazla idealize edilmiş ve genelleştirilmiş aşk deneyiminin aksine, belirli yerel deneyimler ve karakter ile verilen gerçekçi aşk tanımı olduğunu belirtmektedir. Bazı eleştirmenler bunu yüzeysel şiirin bir özelliği olarak, diğerleri ise aşk duygusunun derin özgünlüğünün bir başarısı olarak görmüşlerdir. Bakhtin bu özelliğin değerli bir varlık ya da bir zayıflıktan ziyade, Akhmatova’nın biçeminin bir özgünlüğünü temsil ettiği yönünde bir sonuca varmaktadır (*Sobranie Sochinenii*, c:358). Bu yüzden Biçimciler’in ruhunda daha nesnel bir analiz sunmaya çalışmış fakat dilbilimden ziyade şiirin biçimsel yönlerine odaklanmıştır. Kısacası Biçimciler biçimin dilsel analizini vurgularken Bakhtin çok daha nesnel bir şekilde biçem sorularını yeniden ziyaret etmiştir .

Alexander Blok’un *The Twelve* (On İki) adlı eserini inceleyen Bakhtin bu türün “saf ” epik olmadığı sonucuna varmıştır. Bu dikkatli inceleme onu “Romanda Söylem”de belirttiği çoğu poetik türün monolojik unsurlara dayandığı yönündeki sonuca yöneltecektir. Fakat bunların analizleri bir şiirin biçem bilgisinin sadece bir bölümünü sunmaktadır çünkü sadece *saf* epik biçimleri tamamen monolojiktir. Bu ayrım şiirin diyalojik unsurlara da sahip olduğu ve Bakhtin’in heteroglossia kuramının genel olarak sanatsal söylem ile ilgili olduğu varsayımına imkan tanımaktadır.

Bakhtin’in Dostoyevski çalışmasında ortaya çıkan ve en iyi bilinen eseri “Romanda Söylem”de sunulan fikirler şiir biçem bilimi ve dil çalışmalarında mevcuttur. Şiir gözlemleri aracılığıyla Bakhtin farklı konuşma biçem bilimi türlerinin bir tiplendirmesini yaratmaktadır: Günlük konuşma dili (daha sonra *skaz anlatı* olarak adlandırmaktadır), sözlü folklorik biçimler ve son olarak oluşmuş konuşma. Daha sonra nesir söylemini sınıflandırmak için *Dostoyevski Poetikasının Sorunları* adlı eserinde bu tiplendirmeyi benimsemektedir (*Çastı II, Problemy Poetiki Dostoevskogo*).

Bu durum diyalojik unsurları nesirde tanımlamadan önce şiirde bulmuş olduğunu öne sürmektedir. Notlarında farklı biçemlerin bir şairin eserinde değişiklik gösterebileceğini ve bir araya gelebileceğini gözlemlemiştir. Bu yüzden bir şairin telaffuzu Bakhtin’in daha sonra “çok sesli” metin ve dil olarak adlandıracağı ögenin izlerini taşımaktadır. Bakhtin’e göre “Akhmatova’nın sözcük bilgisinin özellikleri iki biçemin birleşimidir”. “Yüksek” biçem dilin dokunaklı özelliğini ve duygusal canlılığını barındırırken “düşük” biçem şiirlerinde tanımlanan dünyevi unsurları içermektedir. Benzer bir biçimde bazı tonlama türlerini sınıflandırmaktadır – günlük tonlama ya da melodik şarkıya benzer tonlama. Bakhtin Akhmatova’nın biçeminin günlük ve folklorik konuşmanın birleşimini temsil ettiği sonucuna varmaktadır.

Bakhtin anlatıma dayanan ve klasik şiirin özelliği olan epik tür ile lirik şiiri kıyaslamaktadır. Ayrıca modern şiirdeki romana ait unsurları ayırt etmektedir:

“Eğer yazar karakter ile tutarlı olursa anlatımda dağılır; eğer lirik “Ben” (anlatımı yapan kişi) bireyleştirilirse işte o zaman gerçek bir insan gibi hareket eder ve kendisi hakkındaki konuşmaları ve anlatımı terkeder.” (*Lectures on the History of Russian Literature*)

Aynı zamanda şiirsel dil ve yapıya bazı yenilikçi ve biçimcilikten esinlenmiş açılımlar yapmış olan Bakhtin romanı hala geleneksel eleştirel analizler yoluyla analiz etmiştir. Rus Tarihi Üzerine Notlar, aralarında Dostoyevski’nin de bulunduğu bir çok önemli Rus romancının analizlerini içermektedir. Bu ilk yıllarda Bakhtin *Suç ve Ceza*’ yı “saf felsefi-psikolojik bir

roman” olarak tanımlamaktadır. İnanması zor olsa da sadece birkaç yıl sonra *Problemy Poetiki Dostoevskogo*’da sert bir şekilde eleştireceği de yine bu tanımlamadır. Derslerinde geleneksel konuşma yolunu benimsemiş olan Bakhtin, farklı karakterlerin psikolojisini incelemiş ve onların farklı ahlaki ve felsefi görüşlerini kıyaslamıştır. Romanın temel sorununun Dostoyevski’nin yıllarca ilgisini çekmiş olan suç kavramı olduğunu ileri sürmüş ve bu ahlaki konuda romancının yenilenen konumunu sunduğunu savunmuştur. Bu önceki analizdeki biçem ve yapıyı tanımlama girişimleri eksiktir.

Öyle görünüyor ki Rus tarihi dersini verdiği sırada Bakhtin nesir analizlerinden ziyade şiir analizlerinde “çok sesli” kuramına daha yakındır. Dostoyevski’de bile diyalojik unsurları görmüş gibi gözükmemektedir. Bakhtin, eski Yunan şiiri hakkında detaylı bir bilgi birikimine sahiptir ve bunları modern şiirler ile kıyaslamak ve modern şiirleri sınıflandırmak amacıyla klasik trajedi ve epikleri sürekli gözden geçirmiştir. O zaman devrimsel nitelikteki roman kuramının, biçimsel olarak çeşitli unsurları bir araya getiren ve “saf” bir epik yapıdan yoksun modern şiir ve klasik epikler arasındaki farkı belirlemekten ortaya çıkmış olması muhtemeldir. Ocak 1918 tarihinde Aleksandr Blok tarafından yazılmış olan “On İki” şiiri modern şiirin tüm yapısal unsurlarını taşımaktadır. Seslerin çokluğuna dayanmaktadır. Şiir ayrıca diyalojiktir ve Bakhtin’in de söyleyebileceği gibi dilin farklı katmanlarını içermektedir. İsimli folklorik bir anlatıcı ile başlamakta ve farklı hikayeler ve şarkı nakaratlarını olduğu kadar farklı erkeklerin seslerini de birbirine işlemektedir. Bu yüzden geleneksel eleştirmenler şiiri “devrim hakkında” şeklinde etiketleseler dahi tutarlı bir olaylar dizisini takip etmek zordur. Şiirde lirik konuşmalar, bayağı ifadeler ve folklorik şarkıların ritmi ve dili bulunmaktadır. Tek bir kelime ile ifade etmek gerekirse, şiir diyalojik roman kuramına uymaktadır. Bakhtin bu unsurlardan çok sesli olarak bahsetmemektedir fakat daha biçimsel şiir analizi ve lirik ve epik şiir arasındaki ayrımı, dikkatini yazar ve karakterin sesi arasındaki ilişki, biçimsel yapı ve biçem çeşitliliği konularına çekmiş olabilir. Blok’un “On İki” adlı şiirinde, Bakhtin sadece “tema” ve “tür” sorularına odaklanmıştır. Jakobson gibi bir kuramcı çeşitli ve heterojen yapısından dolayı bu şiiri detaylı bir yapısal ve dilsel analize tabi tutabilirdi. Ölçü gibi yapısal unsurlardan ziyade temaya odaklanmak, Bakhtin’in şiirin Romantik ve Gerçekçi yönlerini izlemesine izin vermiştir. Bu yüzden Blok’un şiirindeki türlerin heterojenliğinin farkına varmış ve şiirin “modernliğine” odaklanmanın bunu açıklama konusunda yardımcı olmayacağını anlamıştır. Örneğin Kızıl Ordu’nun on iki askeri seçiminde Blok’u Romantik olarak düşünmüştür çünkü hiçbir şey yapamayan ve bu yüzden kendilerine devrim yapma gücü verilen on iki öndere benzediklerini savunmuştur. Onlar “mükemmel beyazı yaratan mükemmel siyahırlar”.

“*Lectures on the History of Russian Literature*” (Rus Edebiyat Tarihi Üzerine Ders Notları), Bakhtin’in dil üzerine kararlaştırılmış bir kuramının olmadığını ileri sürmektedir. Bu kuramı sanat eserlerine yaklaştıkça geliştirmektedir. Nesir dilinin çok sesli özelliği fikrini önermemiş ve daha sonra bunu Dostoyevski’ye uygulamamıştır. Rus şair ve yazarlarının dikkatli çalışmaları ile başlamış, Dostoyevski’nin eserlerinin çok seslilik özelliğini ve bazı şairlerin biçem çeşitliliğini keşfetmiş ve daha sonra “Romanda Söylem” adlı makalesinde sunduğu daha genel bir dil kuramı ortaya koymuştur. Görüldüğü gibi Bakhtin, Dostoyevski’nin önceki eleştirileri üzerinde dikkatli bir şekilde düşünmüştür; “çok seslilik” kelimesini onlardan birinden almıştır.

Bakhtin ayrıca şiiri monolojik olarak görmüştür. Fakat gözlemlediğimiz gibi diyalojik unsurları aslında şiirde bulmuştur. Neden Bakhtin şiirde farklı biçemlerin varlığını kabul ettikten sonra dahi şiiri diyalojik dile katmaktan çekinmektedir? Şiirde kelimeler arasında, günlük dil ya da roman dilindeki bir ilişkide görülmesi muhtemel olamayan ilişkiler, böylece poetik söylem ve diğer söylemler arasında bir ayrım bulunmaktadır. Bakhtin’e göre şiir dili esasen yazarın kendi buluşudur. Bakhtin’in görüşünde şair poetik biçem biliminin tek belirleyicisidir. Aynı zamanda az önce söylediğimiz gibi, bir şiir bazı diyalojik unsurlara sahiptir ve okuyucunun yorumuyla alakalıdır. Bakhtin “Romanda Söylem” adlı makalenin ilk bölümünde, romanın biçem bilgisinin şiirinkiyle kıyaslanamaz olduğunu savunmaktadır ve bu yüzden “poetik” analiz bunu açıklayabilmiştir. Romansal ve saf epik ifade biçimleri arasındaki temel farklılık göz ardı

edilmektedir. Roman ve epik arasındaki farklılıklar genelde yalnız başına tema ve oluşturma seviyesinde görülmektedir. Bakhtin'in felsefesinde şiir ve nesir arasındaki gerilim, poetik metnin nesir metninden farklı olduğunu ileri sürmektedir. Bu da şiirdeki yazar kişinin nesir yazarından çok daha önemli olduğu anlamına gelmektedir. Aynı zamanda içsel diyalojizm (kelimelerin birbirleriyle olan ilişkisi) genel olarak dilin bir özelliği olduğu için, şiirsel metin belirli bir dereceye kadar metindir. Bakhtin şunu gözlemlemektedir:

“Fakat şunu tekrar etmekteyiz ki poetik türlerin çoğunluğunda, bu bütünlükte doğrudan farkedilen konuşmasına ve diline yansıtıldığı gibi, şairin bireyselliğinin bütünlüğü (ve eşsizliği) ve dil sisteminin bütünlüğü poetik biçimin ayrılmaz ön koşullarıdır. Fakat roman sadece bu koşulları gerektirmemekle kalmayıp, (söylemiş olduğumuz gibi) dilin içsel katmanlaşmasını, toplumsal heteroglossiasını ve içindeki seslerin çeşitliliğini özgün romansal nesir için önkoşul yapmaktadır.” (Sobranie Sochinenii, T.2,c: 264)

V. Sonuç: Mikhail Bakhtin, “Bir Kültür ve Gelenek Eleştirmeni”

Mikhail Bakhtin tarihi ve geleneği önemli bulmaktadır. Şiir çalışmaları genel dil kuramına izin vermekte ve aynı zamanda bu kuramını karmaşık hale getirmektedir. Kristeva, Bakhtin'in yazıyı okuma metni olarak algıladığını ve bu metni bir diğer metni içeren ve buna cevap veren bir unsur olarak gördüğünü belirtmektedir (*The Kristeva Reader*,p:39). Fakat Bakhtin poetik yazının bireysel doğasını vurgulamıştır. Ayrıca hem *Problemy Problemy Poetiki Dostoevskogo* hem de “Notlar”da, bir sanat eserini diğer eserlerin arka planına koymadan önce bu sanat eserini kendi özgünlüğü içerisinde görme ihtiyacını vurgulamıştır. Yazar olarak okur kavramına ve yorum sorusuna önem vermiştir ve ayrıca sanat eserini dillerin ve biçemlerin belirli bir çok sesli birleşmesi olarak, belirli bir zamanda ve belirli bir yazar tarafından ortaya konulan bir eser olarak vurgulamıştır. *Problemy Poetiki Dostoevskogo* eserindeki bir dipnotta şunu belirtmektedir:

“Bu durum tabii ki Dostoyevski'nin roman tarihinde izole edilmiş olduğu ve onun tarafından yaratılan çok sesli romanın öncellere sahip olmadığı anlamına gelmemektedir.” Şu şekilde devam etmektedir: *“...fakat eserini ve bunun edebiyat tarihindeki konumunu doğru bir şekilde değerlendirmek için önce kendi eşsizliği içerisinde, Dostoyevski'de Dostoyevskiciliğin ne olduğu görülmelidir (Problemy Problemy Poetiki Dostoevskogo.c:13).*

Yukarıda da sözünü ettiğimiz gibi Bakhtin'in eseri, aslında çok daha incelikli ifadeler içermektedir. Çünkü “Notlar”da incelenen şiirdeki diyalojik unsurları bulmuş ve poetik biçimleri heteroglossianın bir parçası olarak romana katmıştır. Bakhtin türler ve biçemlerdeki farklılıklara karşı hassasken ve edebi metinde yazarın kişiliğinin farkındayken, öyle görünüyor ki yapısalılık sonrası metin kuramı dil ve söylemi daha genel anlamda düşünmektedir. Roland Barthes gibi bir postyapısalcı her bir sistemi, baskıcı ve daraltıcı olarak görürken, Bakhtin bir sanat eserine sistematik bir şekilde yaklaşma taraftarıdır. Bakhtin'in analizleri edebiyat tarihinde bireysel bir eserin konumunu ve yazarın önemini vurgulamaktadır. Okurun önemi “Romanda Söylem”de belirtilmiştir fakat belirli yazar ve eserler üzerine yazmış olduğu kitaplarda Bakhtin her bir eserin toplumsal arka planını, yazarının kişisini ve bunun edebi geleneğe olan ilişkisini incelemiştir. Okuyucuya tam anlam hakkı verilmemiştir. Bakhtin heteroglossia kuramını toplumsal ve tarihi bağlamın önemini azaltmadan ve bir sanat eserindeki herhangi bir önceden karar verilmiş ahlak ya da anlamın varlığını gözden kaçırmadan sunmaktadır.

Kaynakça :

Allen, Graham. *Intertextuality*. London: Routledge, 2000.

Bakhtin, M.M. *The Dialogic Imagination*. Ed. Michael Holquist. Austin: University of Texas Press, 1981.

Bakhtin, M.M. *Problemy Poetiki Dostoevskogo*. Izd. 3-e. Moskva: Khudojestvennaia Literatura, 1972.

Bakhtin, M.M. *Sobranie Sochinenii, T.2* (Collected Works, V.2). Ed. S. Bocharov, L. Melihova. Moskva: Russkie Slovare, 2000.

Barthes, Roland. *Image, Music, Text*. London: Fontana Press, 1977.

Barthes, Roland. "Inaugural Lecture," <http://math.albany.edu:8000/~rn774/fall96/barthes.html>. 06 Dec, 2004.

Encyclopaedia Britannica Online. <http://search.eb.com>.